

ОТАНДЫҚ ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСШІНІҢ ПІКІРІ

**Рахимбетов Рахымжан Темирханұлының
«Исламдағы мотивация және оның Қазақстан жастары арасындағы
көрінісі» тақырыбындағы
8D02206 – «Дінтану» білім беру бағдарламасы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алуға арналған
диссертациялық жұмысына**

ПІКІР

Рахимбетов Рахымжанның диссертациялық зерттеуі қазіргі қазақстандық ғылым мен қоғам үшін өзекті мәселелердің бірі – жастардың діни мотивациясын, оның психологиялық, мәдени және әлеуметтік астарларын терең зерделеуге бағытталған. Бұл тақырыптың маңыздылығы еліміздің зайырлы даму жолын ұстана отырып, рухани құндылықтарды сақтау және нығайту саясаты аясында ерекше арта түсуде. Зерттеу жұмысы қазақстандық жастардың діни бағдарын түсінуге, оның қалыптасу факторлары мен уәждік (мотивациялық) негіздерін ашуға мүмкіндік береді. Диссертацияда исламдағы мотивация мәселесі тек діни ілім тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік психология, дінтану және мәдениеттану тұрғысынан да кешенді қарастырылған. Автордың әдістемелік негізі ретінде Г. Олпорт пен Дж. Росс әзірлеген «Діни бағдар шкаласы» (Religious Orientation Scale – ROS) алынған және ол исламдық мәдени ортаға, нақтырақ айтқанда, қазақстандық контекстке бейімдеу тұрғысынан талданған. Бұл бағыттағы ізденістер қазақстандық ғылымда сирек кездесетін, жаңа және өзекті қадам болып табылады.

Зерттеу жұмысының өзектілігін арттыратын тағы бір қыры – Құран аяттарының мотивациялық мазмұнын, атап айтқанда, меккелік және мединелік кезеңдегі аяттарды салыстыра отырып, ішкі (intrinsic) және сыртқы (extrinsic) діндарлық тұрғысынан жүйелі талдау жасауы. Бұл тәсіл исламдағы діни уәждердің эволюциясын түсінуге, олардың қазіргі жастар санасындағы көріністерін анықтауға мүмкіндік береді.

Автор теориялық талдаумен шектелмей, Қазақстандағы ең беделді рухани орталықтардың бірі – Қожа Ахмет Ясауи кесенесіне зиярат ету феноменін эмпирикалық тұрғыдан зерттеген. Кесенеге келушілердің діни және дүниелік мотивтері, олардың жас ерекшеліктері мен әлеуметтік жағдайы, сондай-ақ зайырлы және діни көзқарастар арасындағы ықтимал қайшылықтар терең сараланған. Бұл деректер қазіргі қазақстандық қоғамдағы дәстүрлі діни тәжірибенің әлеуметтік-психологиялық сипатын ашып көрсетеді.

Сонымен қатар, жұмыста ROS шкаласын қазақстандық мұсылман жастарына бейімдеу және сынақтан өткізу бойынша нақты ғылыми ұсыныстар берілген. Ішкі және сыртқы діни мотивацияны өлшеу әдістемесінің тиімділігі мен шектеулері салыстырмалы түрде талданып, шетелдік (Чан-Хо Жи мен Йоди Ибрахим, Х. Хан мен З. Уотсон) және отандық зерттеулермен сабақтастығы көрсетілген.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы бірнеше маңызды аспектілерден көрініс табады. Біріншіден, автор исламдағы мотивациялық теорияларды классикалық батыс үлгілеріндегі ішкі және сыртқы діни бағдар ұғымдарымен ұштастырып, оны қазақстандық әлеуметтік-мәдени ортаға бейімдеу жолдарын ұсынған. Бұл – діни мотивацияны тек теологиялық шеңберде емес, сонымен бірге әлеуметтік және мәдени феномен ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін тың бағыт. Екіншіден, диссертацияда меккелік және мединелік аяттардың мазмұндық айырмашылықтары мен олардың мотивациялық ықпалы салыстырмалы талдау арқылы жіктелген. Бұл жіктеу ислам дініндегі діни уәждердің қалыптасу динамикасын түсіндіруге және оны қазіргі жастардың діни тәжірибесіне байланыстыруға мүмкіндік береді. Үшіншіден, Қожа Ахмет Ясауи кесенесіне зиярат ету мысалында автор қасиетті орындарға барудың мотивациясын зерттеу арқылы дәстүрлі діни тәжірибе мен қазіргі зайырлы қоғам арасындағы байланыстар мен қайшылықтарды ашқан. Эмпирикалық деректер көрсеткендей, зиярат ету кейбір жастар үшін рухани тазару мен тілек тілеу формасы болса, енді біреулері үшін тарихи-мәдени мұрамен танысу мақсатында жүзеге асады.

Жұмыс барысында автор сауалнама, сұхбат және салыстырмалы талдау әдістерін үйлестіріп қолданған. Бұл әдістемелік тәсіл зерттеу нәтижелерінің объективтілігі мен сенімділігін арттырады. Сонымен қатар, алынған деректер Қазақстандағы діни мотивацияны зерттеудің жаңа эмпирикалық базасын қалыптастырады.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңызы да ерекше. Автор ұсынған діни мотивацияны анықтау және жіктеу үлгілері дінтану, әлеуметтану, психология және мәдениеттану салаларында, сондай-ақ жастар саясаты мен діни ағарту бағытындағы бағдарламаларда тиімді қолданылуы мүмкін. Қазақстандық контекске бейімделген ішкі және сыртқы діни бағдар шкаласын жетілдіру бойынша ұсыныстар мемлекеттік органдардың, діни бірлестіктердің және үкіметтік емес ұйымдардың жұмысында қолданыс таба алады.

Автордың жеке үлесі айқын көрінеді: диссертациядағы теориялық талдаулар мен эмпирикалық зерттеу деректерін жинау, олардың сандық және сапалық тұрғыда өңделуі, нәтижелерді жүйелеу және қорытындыларды ғылыми тұрғыда негіздеу жұмыстарының барлығы тікелей автор тарапынан орындалған. Сонымен бірге, халықаралық және отандық ғылыми

әдебиеттерді кешенді түрде талдау арқылы автор мәселені әртүрлі қырынан қарастырып, өзіндік ғылыми ұстанымын қалыптастырған.

Жұмыстың құрылымы мен мазмұны талаптарға толық сай келеді: зерттеу тақырыбы, мақсаты мен міндеттері нақты қойылған; ғылыми жаңалығы мен теориялық маңызы айқындалған; зерттеу әдістері дұрыс таңдалған; алынған нәтижелер логикалық тұрғыдан дәйекті және дәлелді баяндалған.

Диссертациялық жұмыс автордың жоғары деңгейдегі ғылыми біліктілігін, күрделі теориялық және практикалық мәселелерді шешу қабілетін, академиялық адалдық принциптерін ұстанатынын дәлелдейді. Жоғарыда айтылғанның негізінде, Рахымжан Темирханұлы Рашимбетовтың «Исламдағы мотивация және оның Қазақстан жастары арасындағы көрінісі» тақырыбындағы диссертациялық зерттеуін толыққанды ғылыми еңбек ретінде бағалап, оны философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп санаймын және қорғауға ұсынуды құптаймын.

Отандық ғылыми кеңесші:
философия ғылымдарының докторы,
профессор

Қабылова А.С.
18.09.2025

Журналистика және әлеуметтік
ғылымдар факультетінің декан

Н.Қ.Қуантаев

